

chování. Častý je např. příběh muže, který byl indiferentní k věřící praxi, seznámil se s věřící dívkou, začal být aktivní, vypadal jako vzorný katolík – ovšem do svatby – a pak krátce po svatbě tuto praxi odmítl, připouští, že chodil do kostela, proto, aby si ho vzala. Přijal náboženskou praxi kvůli ženě, nikoli kvůli víře. Simuloval skutečnou víru, na základě které by pro něho byl slib před Bohem neporušitelný. Jeho přirozenost, projevující se jako silná emoční touha, mu jako nevěřícímu nebrání porušit slib. Toto je podle mě nejčastější příběh, se kterým se setkáváme. Jeho častost je dána i tím, že mezi praktikujícími křesťany je podstatně více mladých věřících žen než mladých věřících mužů. Proto jsou ženy do jisté míry nuceny brát si nevěřící muže. V rámci rozhodování o platnosti uzavřeného manželství by tyto okolnosti měly být znalecky zkoumány, i když je značně obtížné je objektivizovat.

IV. Zkoumání podstatných povinností manželství, které dosud zůstávají nedořešené: kán. 1095, 3²⁴

Prof. Mons. Paolo Bianchi
President Lombardského krajského
církvevního soudu v Miláně

Několik slov úvodem

Předložené téma je poněkud obtížné, i když jistě ne podružné, protože představuje jeden z klíčových bodů naší každodenní práce jakožto soudců, advokátů, stálých patronů, obhájců svazku. Nevím, jestli budu moci k tématu přispět něčím užitečným (a o to méně novým). Rozhodl jsem se pojmout toto setkání jako konverzaci s kolegy, s tím že představím svůj pohled nebo to, co jsem já sám ohledně těchto delikátních otázek pochopil. Není řečeno, že jde o úplný pohled a ani že se jedná o ten nejlepší, protože já sám mám u některých aspektů pochybnosti a rozpaky. Ani se k vám neobracím, jak se říká, *s animus docendi*, protože na to nejen nemám formální kvalifikaci, ale také proto, že z toho, co o práci trivenetského soudu (včetně advokátů) vím a čemu z ní rozumím, musím konstatovat, že – i přes všechny obtíže a lidská omezení, jako také pro zcela přirozenou možnost hodnotit specifické situace různě (myslím si, že především soudcové, i jakožto odvolací soudcové, si tento fakt dobře uvědomují) – se jedná o intenzivní a kvalitní práci.

Název tématu, které mi bylo zadáno, začíná slovy „Zkoumání...“: to je dle mého soudu velmi významné, protože to vyjadřuje vědomí, že ne všechno je v této věci jasné. Ne že by bylo všechno nejasné, ale jsou zde bezpochyby aspekty, jež je třeba prohloubit a vyjasnit. Skutečnost, že jsme si toho vědomi, je jednou z podmínek, abychom se mohli věnovat dalšímu zkoumání a eventuálně pochopit něco více. Nacházíme se, abych tak řekl, v prostřední pozici ve vztahu k poznání, jak to často připomíná Sokrates svým odpůrcům: na jedné straně jsou ti, kteří se snaží popřít možnost jakéhokoli zkoumání a poznání tvrzením, že ten, kdo zná, už nemá, co by zkoumal,

²⁴ Text článku zachovává žánr konverzace, která se konala 23. září 2005 na Krajském církevním soudě Triveneto. Kán. 1095 Nezpůsobilí pro uzavření manželství jsou:

1. kdo nemají dostatečné užívání rozumu;
2. kdo mají závažnou poruchu soudnosti, co do podstatných práv a povinností manželských, které se předávají a přijímají;
3. kdo z psychických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti.

protože už vše zná; ale ani ten, kdo nezná, se nemůže věnovat zkoumání, protože neví, co má zkoumat. Jen ten, kdo přijme, že se nachází uprostřed, může usilovat o to, aby zvětšil své poznání a přitom se vyhnul těmto dvěma formám ignorance, která je na jedné straně namyšleností, že se ví už všechno, a na druhé radikálním skepticizmem.

Jednou empirickou známkou toho, že ne všechno v našem tématu je jasné, je fakt, že se mnohdy nacházíme před rozhodnutími (ale tato úvaha platí v patřičné míře i pro *restrictus* a *animadversiones*), která prohlašují někoho za neschopného přijmout podstatné povinnosti manželství, aniž by však uváděla, o jaké povinnosti se přesně jedná. Tato skutečnost – podle mého mínění problematická, například nahlíží-li se na ni očima úcty k osobě a práva na obhajobu – zvětšuje obtíž toto téma přesně vymezit; obtíž, kterou však jistě nelze překonat tím, že se jí vyhneme.

Rozumí se taktéž, že zkoumání podstatných povinností manželství může a musí probíhat jak *in iure*, tak *in facto*; oba dva tyto aspekty jsou pro naši práci důležité.

Vrátím-li se k názvu tématu, jež mi bylo zadáno, je patrné, že zkoumání je zaměřeno na manželské povinnosti, které *dosud zůstávají nedořešené*. I toto zdůraznění se mi zdá být důležité. Vyjadřuje vědomí – které plně sdílím – že není možné (anebo že je alespoň krajně obtížné) hovořit o neschopnosti (ve vlastním smyslu) přijmout podstatné povinnosti (a právě toto hledisko nás zajímá) bez zjištění²⁵ porušení, pochybení či závažných těžkostí vůči nějaké z podstatných manželských povinností, která subjektu přísluší. Porušení, která by ostatně mohla, z hlediska jejich skutkové konzistentnosti (například jejich ne epizodičnost anebo blízkost, i časová, okamžiku svatby), být věrohodným ukazatelem skutečné radikální nezpůsobilosti subjektu, a ne pouze momentální slabosti či (vědomé nebo nevědomé) situace, která se jen náhodou přihodila a která je v objektivním rozporu vzhledem k přijatým a možná po určitou dobu ctěným závazkům.

Zkoumání... *in iure*

V právu můžeme hovořit o zkoumání ze dvou hledisek: může jít o zkoumání z obecného hlediska, konvenčně jej můžeme nazvat *doktrinální*; druhý typ se vztahuje ke specifické skutkové povaze, kterou i zde můžeme konvenčně nazvat *soudní*. Nad oběma se více zamyslím.

Doktrinální zkoumání

1. Chceme-li vyjít z několika terminologických upřesnění, musíme především zdůraznit, že to, co zkoumáme, se musí zakládat na skutečnostech, které jsou právně vymahatelné („*obligationes*“: kán. 1095, 3), a tedy na povinnostech ve vlastním smyslu právních, a nejen morálních. Ačkoliv tyto dvě oblasti nejsou v rozporu a ačkoliv se některé jejich normy mohou překrývat, jejich rozsah není dokonale rovnocenný. Tak například ukládá-li morální norma obecný příkaz lásky, právo (i to kanonické) ho konkretizuje ve své specifické oblasti a ukládá specifické povinnosti vycházející ze spravedlnosti, anebo postihuje chování, která jsou se spravedlností v rozporu.

Právní povinnosti, jež jsou předmětem zkoumání, jsou pak samotnou normou definovány jako „podstatné“. Tomuto výrazu se musí rozumět tak, že od nich odvisí,

²⁵ L' *accertamento*: zjištění, šetření, vyšetření, ověření; pozn. překl.

jak se tradičně říká, samotné *esse*, a nejen *bene esse* manželství²⁶: jedná se o velmi důležité rozlišení, protože z něj vyplývá, že ne všechno je užitečné, žádoucí, pozitivní a nejlepší, že je *eo ipso* i nezbytné pro existenci platné manželské smlouvy a platného manželského svazku.

2. Druhý krok spočívá ve zdůraznění neexistence vyčerpávajícího výčtu takových povinností; jedná se o jeho neexistenci v pozitivním právu, ale i ve všemi sdílených doktrinálních a jurisprudenciálních směrnicích.

Přesto je žádoucí, aby bylo možno odvodit je z podstaty, z institucionálních vlastností a cílů manželství – manželství zde ve smyslu *matrimonium in facto esse*; druh neschopnosti, kterou se zabýváme, má za cíl právě poměr mezi subjektivním stavem osoby a podstatnými požadavky manželství, jakožto životního společenství.

Možnost takového odvození má za svůj základ logický požadavek, aby normativa zahrnovala všechny prvky, které jsou instituci (manželství) podstatné, i bez toho, že by byly sepsány do nějakého formálního seznamu, který, jak bylo řečeno, neexistuje. Nakolik je základem pro takový úkon veškerá manželská normativa – která nemůže být odtržena od celkového učení Církve ohledně manželství, ale která je přesto vždy primárním východiskem pro úvahy právního charakteru – není bezdůvodné tvrdit, že normy, na něž je třeba se obracet v první řadě, jsou kánony 1055 § 1 a 1056²⁷. Co z nich vyplývá, chceme-li v nich nalézt jejich možné projekce v souvislosti s podstatnými povinnostmi?

3. Vycházím-li z podstatné definice manželství, přiznávám, že se ocitám v těžkosti nalézt povinnosti, jež by se přímo vztahovaly na povahu *consortium vitae* či *communio vitae* manželství, čili podstatné povinnosti v již zmiňovaném smyslu, a tedy ne takové povinnosti, jež by se týkaly například oblasti soužití (srov. kán. 1151²⁸) a společného bydlení (srov. kán. 104²⁹).

Dle mého skromného mínění je třeba se vyvarovat vznešených, avšak v podstatě tautologických tvrzení a nevyžadovat například nějaké *ius ad consortium vitae*, jež by nebylo nic jiného než dosvědčení nějakého práva... na manželství; a vyvarovat se také rozporuplných tvrzení, čili takových, jež by měla, alespoň právně, nejasný smysl, jako například tvrdilo by-li se, že podstatnou povinností jsou interpersonální vztahy, oblativní a dialogický postoj, blahobyt druhého nebo podobná tvrzení.

Existuje ostatně spolehlivá jurisprudence, která na tuto obtíž odvodit podstatné povinnosti z pojmů *consortium* a *communio vitae* ukazuje a nepředstírá – pokud jsem tomu špatně neporozuměl – že tuto záležitost definitivně uzavírá³⁰. A jsou ještě další sentence Roty, které ukazují, jak je samotný výraz *consortium vitae* užíván ve dvou různých významech: v jednom takříkajíc podstatném, určujícím skutečně podstatu manželství; a potom ve významu existenciálním, který určuje promítnutí

²⁶ Srov. použití tohoto rozlišení v *coram* Burke, 20. října 1994, in ARRTDec. LXXXVI, 446-456.

²⁷ **Kán. 1055** § 1. Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplodění a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.

§ 2. Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí.

Kán. 1056 Podstatnými vlastnostmi manželství je jednota a nerozlučitelnost, které nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti.

²⁸ **Kán. 1151** Manželé jsou povinni a oprávněni zachovávat manželské soužití, pokud je neomlouvá zákonný důvod.

²⁹ **Kán. 104** Manželé mají společné trvalé nebo přechodné bydliště; z důvodu zákonného rozvodu nebo z jiného spravedlivého důvodu může mít každý z nich vlastní trvalé nebo přechodné bydliště.

³⁰ Srov. *coram* Stankiewicz, 26. února 1999, in „Monitor Ecclesiasticus“ 126 (2002) 1-23.

života manželského stavu, tvořeného (nejen) celým komplexem práv a povinností³¹. Jedná se o naprosto odůvodněné a možné významy; avšak je jasné, že i toto rozrůznění rovin náš úkol nijak neusnadňuje; tedy úkol odvodit z pojmu podstaty manželství některé podstatné povinnosti, jež by mu byly specificky vlastní a jež by se nevztahovaly spíše na institucionální cíle a podstatné vlastnosti samotného manželství.

Pokud bychom ovšem netvrdili, že podstatnou povinností vyplývající z manželského *consortium vitae* je jeho principiální zaměření *ad bonum coniugum* (o čemž se zmíním dále); anebo že podstatné povinnosti manželství jakožto *consortium vitae* jsou ty, které tradice po staletí zahrnovala do takzvaných *tria bona*; anebo pokud bychom tuto tematiku nechtěli dát do souvislosti s pojmem *mutuum adiutorium*³².

Není třeba se této obtíži divit. I co se týká simulace se při práci na revizi kodifikace ukázalo obtížným určit ten aspekt předmětu tvořícího podstatu souhlasu, který měl být definován termíny užívanými pro označení samotné podstaty manželství. Všem je znám přechod od formulace *ius ad vitae communionem* k formulaci *ius ad ea quae vitae communionem essentialiter constituunt* až nakonec k formulaci *essentiale aliquod elementum* v současném kánonu 1101 § 2³³. Je to známka toho, že se nedařilo jasně a souhlasně vymezit ta *iura*, jež jsou pro ustavení společenství života podstatná.

4. Z vlastnosti jednoty vyplývá povinnost ctít jedinečnost svazku, což by však bylo spíše předmětem eventuálního vědomého vyloučení či omylu, jež by determinoval vůli, ve smyslu kán. 1099³⁴, a to například v polygamních kulturách, než předmětem (ne)schopnosti. S *unitas* by se mohla pojít také povinnost věrnosti či respektování výlučného daru vlastní pohlavní sexuality manželů, jenž je dar zaručený povinností zdržet se jednání, které by s ní bylo v rozporu. Jedná se bezpochyby o podstatnou povinnost, která může být předmětem neschopnosti. Vráťím se k ní, když budu hovořit o tématu *bonum coniugum*, protože takové jeho umístění je asi systémově vhodnější.

Ještě doplním, že k tématu věrnosti by se mohl vztáhnout i morální zákaz (který – jak se jeví podle jednoho učení, přestože je teprve v počátcích – má i právní význam) stát se rodičem prostřednictvím gamet osoby odlišné od osoby vlastního manžela. Jedná se o téma, které by se na jedné straně mohlo pojít i s právním promítnutím přirozeného zaměření manželství na potomstvo a které je však, na druhé straně, spíše záležitostí týkající se eventuálních vědomých rozhodnutí než neschopnosti.

(pokračování v příštím čísle)

³¹ Srov. coram Huber, 3. července 1996, in *ARRTDec.* LXXXVIII, 496-497, č. 4-5.

³² Srov. U. Navarrete, *De iure ad vitae communionem: observationes ad novum schema canonis 1086 § 2*, in „Periodica de re morali canonica liturgica“ 66 (1977) 249-270; tentýž postoj je zastáván v *coram* Huber, zmíněné v předchozí poznámce.

³³ Kán. 1101 § 2. Neplatně se uzavírá manželství, jestliže jedna nebo obě strany vylučují pozitivním úkonem vůle samo manželství nebo některý podstatný prvek manželství nebo některou podstatnou vlastnost.

³⁴ Kán. 1099 Omyl co do jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství činí manželský souhlas vadným jen v případě, jestliže determinuje vůli k uzavření manželství.